

men tot bossen of natuurterreinen. Landgoedeigenaren zijn vertrouwd met het beheer van deze terreintypen en hebben hier doorgaans veel gevoel voor. Dat blijkt bijvoorbeeld op het landgoed het Westersche Veld nabij Rolde. Van dit 200 hectare grote landgoed is de helft landbouwgebied, de andere helft bos en natuur. Ook op de landbouwgrond wordt vanaf medio 1999 bos aangelegd en natuur ontwikkeld. Bij dit project is de provincie vanaf het begin betrokken geweest en dat heeft geresulteerd in een hoog maatschappelijk nut. In het gebied wordt de landschappelijke structuur en de recreatieve inrichting versterkt, heideterreinen met elkaar verbonden en bos met accent natuur en multifunctioneel bos aangelegd.

Nieuwe landgoederen

De nieuwe landgoederen zijn heel verschillend van omvang. Het grootste nieuwe landgoed in wording, zo'n 1000 hectare, is Scholtenszathe (zie elders in dit nummer van vakblad Natuurbeheer). Op het Donderenseboerveen worden plannen ontwikkeld om te komen tot een landgoed van 30 ha. Op dit landgoed wordt 5 ha bos aangelegd en wordt een gedeelte van een beekdal hersteld. Op dit landgoed zijn een aantal landschapselementen aanwezig. Het betreft het tracé van een middeleeuwse weg met zware beplanting (de weg wordt momenteel niet gebruikt), een bosje en een oude kogelvanger. Deze elementen krijgen in het ontwerp weer een prominente plaats. Bij Wapserveen wordt een plan uitgevoerd om tegen de bestaande bos en natuurterreinen een landgoed van 35 ha te ontwikkelen. Op dit landgoed zijn enkele doorgegroeiende hakhoutbosjes aanwezig. Deze bosjes zullen met de nieuwe bosuitbreiding samengesmolten worden tot een nieuw boslandgoed met daarin nieuwe structuren en lanen.

M. Lumkes is beleidsmedewerker van de provincie Drenthe.

Over dit zelfde onderwerp heeft de auteur onlangs gepubliceerd in Groen.

GEÏNTEGREERD BOSBEHEER EN REGIONALE STIMULERINGSACTIES

J.L. van der Jagt

Geïntegreerd bosbeheer is een beheersvorm met geleidelijke beheersmaatregelen die aansluiten op spontane processen. Deze beheersvorm leidt tot een gevarieerd, gemengd en structuurrijk bos met hogere natuur- en recreatiewaarden dan bij het traditionele, door kaalkap gekenmerkte bosbeheer het geval is. Daarnaast blijft houtoogst een middel om inkomsten te verwerven. Dit artikel geeft een overzicht van activiteiten in Nederland op het gebied van geïntegreerd bosbeheer.

Wisselwerking beleid en praktijk

Geïntegreerd bosbeheer is eind jaren tachtig en begin jaren negentig in de praktijk ontwikkeld. Eén van de aanleidingen daarvoor lag in wijzigingen in het subsidiestelsel voor de bosbouw. De rijksoverheid schafte de herplantsubsidie af en voerde daarvoor in de plaats de Regeling functiebeloning in. Een gevolg daarvan was dat de stimulans voor kaalkap en inplanten wegviel. Dit

gaf bosbeheerders de ruimte om te zoeken naar andere beheersmethoden, zoals geïntegreerd bosbeheer.

Het rijksbeleid speelde daarop vervolgens weer in door in het Bosbeleidsplan van 1993 geïntegreerd bosbeheer en Pro Silvabeheer te promoten als beheersvormen die ervoor kunnen zorgen dat onze bossen hun meervoudige functies beter vervullen. Het gaat daarbij vooral om een beter evenwicht tussen houtproductie en natuurwaarden.

83

Kader 1. Overzicht van voorbeeldbedrijven

regio	naam landgoed	gemeente	eigenaar
binnen het landelijke net			
Gelderland	Welna	Epe	particulier
	Hof te Dieren	Rheden	Stichting Twickel
	Johannahoeve	Arnhem	gemeente Arnhem
	Middachten	Rheden	particulier
	't Joppe	Gorssel	particulier
	Molenbeek	Brummen	particulier
	Ampsen	Lochem	particulier
	Enghuizen	Hummelo-Keppel	particulier
Noord-Nederland	Meindersveen	Borger	Meindersveen BV
	De Menthenberg	Opsterland	Landgoed BV
Utrecht	't Hoge Laer	Leersum	particulier
	Vollenhove	Zeist	particulier
	Leeuwenburgh	Langbroek	particulier
Zuid-Nederland	Nederpeel/De Grave	Heythuysen	Ed.j.m.Hettema
	De Koop	St. Michielsgestel	fam. van Rijckevorsel
buiten het landelijk net			
Overijssel	Nieuw Rande	Deventer	particulier
	't Rozendaal	Heino	particulier
	Weldam	Markelo	particulier
	Het Lankheet	Haaksbergen	particulier
Utrecht	't Hoge Laer	Leersum	particulier
	Huis te Maarn	Maarn	particulier
	Prattenburg	Rhenen	particulier

Kader 2

Peter Stouten is coördinator van de Bosgroep Noord-Nederland:

"Van de LNV-directie Noord kregen wij het verzoek om mee te doen aan het project voorbeeldbedrijven. Dat sprak ons wel aan. In ons werkgebied zijn veel bossen waar geïntegreerd bosbeheer de gebruiksmogelijkheden van het bos aanzienlijk kan verbeteren. Naar aanleiding van onze offerte gaf het IKC Natuurbeheer ons opdracht voor het realiseren van twee voorbeeldbedrijven. Het is goed dat het IKC een en ander op landelijk niveau coördineert en voor de afstemming met het IBN zorgt. Dat garandeert een uniforme aanpak van de voorbeeldbedrijven. Zodoende kunnen de uiteindelijke resultaten ook met elkaar vergeleken worden en geven ze een landelijk beeld weer.

Wij selecteren de voorbeeldbedrijven en maken afspraken met de eigenaren, we zorgen voor het inventariseren van de terreinen en het opstellen van beheersrichtlijnen. Verder begeleiden we de beheerder bij de uitvoering daarvan en geven we voorlichting over de resultaten van de voorbeeldbedrijven. We hebben daarbij veel aan publicaties over geïntegreerd bosbeheer, die o.a. door het IKC worden uitgegeven."

84

Vanaf die tijd werden verschillende regio's actief op het gebied van geïntegreerd bosbeheer. De provincies Overijssel en Gelderland ontwikkelden in het begin van de jaren negentig al een bosbeleid op grond waarvan stimuleringsacties konden starten. In 1998 hebben ook de provincies Limburg en Noord-Brabant hun beleid op het gebied van de bosbouw vastgelegd in respectievelijk de "Bosnota Limburg" en de "Beleidsvisie en Stimuleringskader voor de Brabantse bossen".

Regionale projecten

De afgelopen jaren zijn projecten gestart die boseigenaren een stimulans geven voor het toepassen van geïntegreerd bosbeheer. Veel boseigenaren en beheerders blijken namelijk wel te willen overstappen op geïntegreerd bosbeheer, maar ze weten niet goed hoe ze dat in de praktijk moeten doen. Handvatten voor deze acties werden vooral gevonden in de provinciale beleidsnota's.

In Overijssel leidde dat tot het instellen van vier voorbeeldbedrijven voor de periode 1993-1997. De bosgroep Salland-Twente organiseerde van daaruit voorlichtingsactiviteiten. In Utrecht had een initiatief van de LNV-regiodirectie samen met de Utrechtse Bosgroepen het realiseren van drie voorbeeldbedrijven voor de periode 1994 tot 1998 tot gevolg. Inmiddels is met één van de bestaande en twee nieuwe bedrijven een doorstart

gemaakt als onderdeel van een landelijk net van voorbeeldbedrijven. In Gelderland zette de provincie een veel ruimer project op dat loopt van 1995 tot 2000. Dit project moet er voor zorgen dat 12.500 ha, zo'n 25% van het particuliere en gemeentelijke bosbezit, geïntegreerd beheerd gaat worden. Op kosten van het project worden bosbezittingen geïnventariseerd; krijgen de eigenaren en beheerders een beheersvisie en begeleiding bij de uitvoering daarvan. De uitvoering van de werkzaamheden is voor rekening van de eigenaar. In bepaalde gevallen kunnen eigenaren een uitvoeringsplan krijgen dat zij deels zelf betalen. Acht deelnemende bedrijven zijn geselecteerd als voorbeeldbedrijf en maken onderdeel uit van het landelijk net. De sectie

Bosbouw van de Landbouwuniversiteit begeleidt het project met een zogenaamd 'attitude-onderzoek'. Een dergelijk onderzoek geeft inzicht in veranderingen bij eigenaren en beheerders in hun denken over bos en bosbeheer onder invloed van het project.

De provincie Limburg is op 1 januari 1999 gestart met een Subsidieregeling Geïntegreerd bosbeheer. Particuliere eigenaren, samenwerkingsverbanden en gemeenten sluiten met de provincie éénmalig een overeenkomst. De eigenaar ontvangt vervolgens een beheersadvies en begeleiding bij de uitvoering gedurende vier jaar. Bovendien ontvangt hij jaarlijks een vergoeding van f 50,- per hectare.

In Noord-Brabant is de provincie onlangs begonnen met een Regeling geïntegreerd bosbeheer met als doel om jaarlijks 2250 ha bos geïntegreerd te laten beheren. De regeling dekt voor vijf jaar de voorbereidingskosten (beheeren werkplannen) om over te gaan op geïntegreerd bosbeheer. De vergoeding die de provincie aan de betrokken partijen betaalt, is afhankelijk van de oppervlakte van het bosbezit. Doorgaans zijn de kosten voor omschakeling bij kleine bezittingen nu eenmaal hoger. De vergoeding is gemiddeld maximaal f 200,- per ha voor vijf jaar.

Bosgroepen

De regionale bosgroepen zijn overal sterk betrokken bij de projecten. Zij treden op als intermediair tussen de eige-

Lankheet: Verjonging van grove den na klepelen. Foto: G.T.M. Grimberg

naar en de uitvoerende instantie, en dat is veelal de provincie. De bosgroepen verzorgen zo nodig namens de eigenaar aanvragen voor deelname en/of subsidie en overleggen met aanvragers en deelnemende bedrijven. Voor de uitvoering schakelen zij deskundige particuliere adviesbureaus in. De LNV-regiodirecties vervullen een initiërende, coördinerende en ondersteunende rol.

In alle projecten staat kennisoverdracht aan boseigenaren en -beheerders centraal. Om daaraan inhoud te geven organiseren de bosgroepen voorlichtingsbijeenkomsten en excursies. Bij alle projecten moet uit jaarlijkse verslagen en evaluaties aan het eind van de looptijd blijken wat de gevolgen van de projecten voor het bos zijn geweest.

Landelijk netwerk van voorbeeldbedrijven

Uit andere sectoren is bekend dat voorbeeldbedrijven erg geschikt zijn om in de praktijk kennis en ervaring over te dragen. Vandaar dat deze ook voor geïntegreerd bosbeheer worden opgezet. Aan boseigenaren en beheerders die nog weinig ervaring hebben met deze beheersvorm, laten ze zien welke beheersmaatregelen daarbinnen passen en welke bosbeelden dat oplevert. In aansluiting op de voorbeeldbedrijven van Gelderse project lopen ook in andere regio's activiteiten om tot een landelijk net van voorbeeldbedrijven te komen. Zodoende wordt ingespeeld op regionale verschillen in boshistorie, bos-

ontwikkeling en groeiplaatsen en hebben de eigenaren een voorbeeld in de eigen regio. Momenteel zijn binnen het landelijk net in totaal 15 voorbeeldbedrijven operationeel (zie kader 1). De voorbeeldbedrijven in Overijssel en Utrecht passen niet goed binnen het landelijk net omdat vanaf het begin de inventarisatie en verslaglegging van deze bedrijven op een andere wijze heeft plaats gevonden. Vergelijking van de uiteindelijke resultaten is daardoor niet goed mogelijk.

De financiering van de Gelderse voorbeeldbedrijven gebeurt in het kader van het daar lopende stimuleringsproject. De andere voorbeeldbedrijven worden gefinancierd door de directie Natuurbeheer.

Bij het opzetten van een landelijk net van voorbeeldbedrijven komt heel wat kijken. Op basis van een landelijk overzicht met gewenste bostypen, ontwikkelingsstadia en eigenaarcategorieën vindt een selectie plaats van geschikte locaties en volgt overleg met eigenaar en beheerder. Voorbeeldbedrijven hebben een oppervlakte van circa 50 hectare. Binnen elk bedrijf worden ook voorbeeldobjecten uitgezocht waar meer in detail gekeken wordt naar de effecten van beheersmaatregelen. Als er overeenstemming is met de eigenaar, volgt een basisinventarisatie van de groeiplaats en de bostoestand en wordt een beheersvisie met beheersrichtlijnen opgesteld; de eigenaar bepaalt zelf de daarin vast te leggen doelstelling en te realiseren functies. Bij de uitvoering van

Lankheet: Verjonging van grove den na het maken van voren in de bodem.

Foto: G.T.M. Grimberg

de beheersvisie wordt de beheerder begeleid. Om inzicht te krijgen in de effecten van geïntegreerd bosbeheer op de voorbeeldbedrijven en -objecten, voert het IBN-DLO een monitoringprogramma uit. Dat programma bestaat allereerst uit het vastleggen van de beheerstechnische en bedrijfseconomische beginsituatie. Daarnaast verzamelt het instituut jaarlijks beheerstechnische en bedrijfseconomische gegevens, analyseert ze deze en trekt de conclusies. De verkregen inzichten en kennis worden verspreid in artikelen in vakbladen en in nieuwsbrieven. Tijdens excursies en dergelijke kunnen belangstellenden de bedrijven bezoeken. Voor meer informatie over en voor het afspreken van terreinbezoeken kan met contact opnemen met de coördinator van de bosgroep (zie kader 3). Per voorbeeldbedrijf wordt jaarlijks een verslag gemaakt met daarin de stand van zaken voor wat betreft de uit te voeren beheersmaatregelen, de resultaten en effecten daarvan. Tot slot vindt een

Geïntegreerd bosbeheer in Lankheet. Foto: G.T.M. Grimberg

Kader 3

Wie meer wil weten over de voorbeeldbedrijven of een terreinbezoek wil afspreken kan contact opnemen met de bosgroepcoördinator:

- Bosgroep Noord-Nederland:
ing. P.B. Stouten, Hogelaan 4,
7971 AX Havelte, tel. 0521-342849
- Bosgroep Salland-Twente:
ir. H. Vernhout, Poppenallee 41a,
7722 KW Dalfsen, tel. 0529-401715
- Bosgroep Gelderland:
ing. G.E. Koopmans,
Zutphensestraatweg 47A,
6955 AE Ellecom, tel. 0313-427244
- Utrechtse Bosgroepen:
ing. A. Velema, Soestdijkseweg 329,
3723 HA Bilthoven, tel. 026-3778771
- Bosgroepen Het Zuiden en
Limburg: ir. H.F.M. Weersink,
Postbus 1180, 5004 BD Tilburg,
tel. 013-4645708.

86

evaluatie plaats over periode van vijf jaar, gedurende welke een voorbeeldbedrijf (althans voorlopig) operationeel is. Verder worden zoveel mogelijke conclusies getrokken uit de resultaten van alle bedrijven binnen het landelijke net.

Wat doet het IKC Natuurbeheer?

De landelijke coördinatie van het netwerk ligt bij het IKC Natuurbeheer. Het IKC Natuurbeheer ondersteunt in een aantal gevallen met kennis de regionale projecten en ontwikkelt ook los daarvan eigen kennisproducten. De afgelopen jaren stelden we een brochure 'Geïntegreerd bosbeheer ingekleurd, een palet van meningen en ideeën', een werkdocument 'Kennis voor geïntegreerd bosbeheer' en enkele artikelen in het Vakblad Natuurbeheer (voorheen Bosbouwvoorlichting) samen. Momenteel werken we aan een handboek voor geïntegreerd bosbeheer. In 1998 gaf het IKC opdracht aan de bosgroepen Noord-Nederland, Utrecht, Het Zuiden en Limburg voor het realiseren van in totaal zeven voorbeeldbedrijven als onderdeel van het landelijk net.

J.L. van der Jagt werkt bij het IKC Natuurbeheer, afdeling Bos.

TEELTMODELLEN VOOR ZOETE KERS

F. van der Burgh en T. Tünnissen

De zoete kers (*Prunus avium*) is een bijzonder fraaie boom die bovendien vanwege zijn snelle groei en zijn waardevolle hout ook economisch interessant is. Aan de hand van drie verschillende teeltmodellen wordt een beeld geschetst van de brede toepassingsmogelijkheden voor deze boom in Nederland. Het gaat om teelt in plantageverband, teelt in bosverband en de omvorming van bestaand bos. In de beschrijving komen zowel de teelttechnische als de financiële consequenties aan de orde. Met behulp van deze modellen kan een grondeigenaar zelf beslissen wat het meest geschikte teeltplan is voor zijn specifieke situatie.

In 1998 is de Stichting Robinia, stimulerend Europees kwaliteitshout, samen met Bronnen, centrum voor het verspreiden van inheemse gewassen, gestart met het project 'Boskriek, een nieuwe impuls voor het landelijk gebied'. Dit project wordt ondersteund met een subsidie in het kader van de stimuleringsregeling vernieuwing van het landelijke gebied van het ministerie van LNV. Het project inventariseert de eigenschappen van zoete kers, de verkrijgbaarheid van goed uitgangsmateriaal, de teelt van zoete kers, de gebruiksmogelijkheden van het hout en het in praktijk brengen van deze kennis. Het project bestaat uit vijf onderdelen:

- een overzicht van de bestaande kennis over teelt en gebruik van zoete kers in Europa,
- de afzet- en gebruiksmogelijkheden van het hout,
- het vergroten van de beschikbaarheid van goed en betrouwbaar (inheems) uitgangsmateriaal,
- de realisering van een voorbeeldproject binnen een landgoed,
- voorlichting.

Uitgangspunten en risico's bij de teelt van zoete kers

De teelt van zoete kers is vooral gericht op fineer- en hoogwaardig zaaghout. Dit productiedoel vereist een takvrij stamstuk van 5 à 6 meter lang en een minimale einddiameter van 45 cm. Omdat de zoete kers zijn takken slecht afstoot, is snoeien noodzakelijk om een

goede houtkwaliteit te bereiken. Het snoeien moet zorgvuldig gebeuren. De zoete kers is namelijk zeer gevoelig voor infecties van de wonden. Dode takken kunnen altijd gesnoeid worden. Levende takken moeten worden gesnoeid voordat de takken kernhout hebben gevormd. De takken mogen daarom niet ouder zijn dan 2 - 3 jaar, met een maximale dikte van 3 cm. Voor een optimale opstandsontwikkeling is regelmatig en zwaar dunnen noodzakelijk. De boom heeft groei ruimte nodig voor een voldoende diametergroei en daarom moet de kroon onbelemmerd kunnen groeien.

Vanwege de grote gevoeligheid voor ziektes wordt het afgeraden om zoete kers te planten op oppervlaktes groter dan 2 ha. Ook te natte of zware gronden moeten vermeden worden. Met name reeën, maar ook konijnen, hazen en muizen kunnen aanzienlijke schade toebrengen aan jonge kersen. De geringste wilddruk maakt een wildraster of individuele boombeschermers noodzakelijk.

Naarmate de zoete kers ouder wordt, neemt de kans op stamrot toe. Om stamrot te vermijden dient de zoete kers bij voorkeur geteeld te worden in zo kort mogelijke omlopen. Houtteelt van zoete kers is een race tegen de klok. Alleen in een gezonde en snel groeiende opstand kan de zoete kers de gewenste dimensies bereiken voordat stamrot het hout minder waard maakt. Gezien de vergelijkbare groei en ontwikkeling van de es, esdoorn, els, Amerikaanse eik en lariks zijn deze